

TIMIȘOARA ÎN DECEMBRIE 1989. REVOLUȚIE SAU COMLOT EXTERN?

Dumitru TOMONI*

TIMISOARA IN DECEMBER 1989. REVOLUTION OR EXTERNAL PLOT? (Abstract)

On December 16th in Maria Square of Timisoara, a solidarity action to support pastor Laszlo Tökés, ends in a mutiny, against Ceausescu regime, standing for an outbreak of discontent towards an oppressive and dictatorial regime. Following a bloody Sunday and two more days of a state of siege, Lorin Fortuna, taking advantage of the outburst of a general strike in all industrial units of the city, announces from the balcony of the Opera House the setting up of the first free political structure, "Frontul Democratic Roman" (the Romanian Democratic Front). Thus, Timisoara becomes the first free city in Romania, and the leaders of the Front launch an appeal towards all the big cities of the country to follow their example. The very same day, Lugoj is the first city to answer the appeal. The following day, Arad, Caransebes, Resita, Cluj, Sibiu, Brasov and Bucuresti do the same. Ceausescu is thus, forced to flee from the top of the building housing the Central Committee of the Romanian Communist Party.

Over the years, the events which took place in Timisoara were considered both a spontaneous mutiny changed into a revolution, and a plot coming from outside the country, being led by secret services.

Keywords: *December 1989, Timisoara, mutiny, revolution, plot, secret services.*

În cele aproape trei decenii scurse de la revolta timișorenilor din 16-22 decembrie 1989, ce a marcat începutul răsturnării regimului de dictatură a lui Nicolae Ceaușescu, evenimentele petrecute în cea mai dramatică săptămână a municipiului de pe Bega au suscitât diverse interpretări. Cele mai des susținute au fost revolta spontană a timișorenilor nemulțumiți de regimul totalitar și complotul extern pus la cale de serviciile secrete străine, dornice de a-l înlătura pe Ceaușescu de la putere.

Indiscutabil, la sfârșitul anului 1989 după căderea zidului Berlinului și înlăturarea regimului Jivcov din Bulgaria, milioane de români credeau și sperau că urmează regimul Ceaușescu. Starea de nemulțumire generalizată a românilor și evoluția situației internaționale făceau ca foarte mulți să estimeze și să comenteze în cercuri intime atât iminenta răsturnare a regimului dictatorial cât și o modalitate de realizare. Forma nu putea fi decât violentă „deoarece statul totalitar dobândise o

* Prof. dr. Liceul Teoretic „Traian Vuia” Făget, vicepreședinte SSIR.

structură polițienească avansată, bazată pe o teroare care tindea să nimicească orice manifestare de opoziție încă de la nivelul individului, fără a se putea vorbi de o manifestare potrivnică a unui grup mai numeros”¹.

Starea de spirit potrivnică regimului Ceaușescu și speranța multor români că inevitabilul se va produce erau lucruri cunoscute de autoritățile comuniste. Așa se explică, printre altele, și măsurile excepționale de securitate luate cu ocazia Congresului al XIV-lea al PCR din 20-24 noiembrie 1989. Evenimentele din Bulgaria² – înlăturarea lui Todor Jivkov din funcția de secretar general al Partidului Comunist Bulgar au accentuat panica puterii și au sporit măsurile de vigilență și de propagandă. O întreagă armată de activiști de partid și U.T.C. a fost mobilizată pentru a deturna sensul acestor evenimente. În Timișoara au fost convocați la Clubul C.F.R. de către secretarul cu probleme de propagandă al P.C.R. Timiș Vasile Bolog până și profesorii care predau istoria și științele sociale în școlile județului, pentru a nu cădea sub influența celor auzite sau văzute la posturile de radio și de televiziune străine și a-i convinge că în România regimul are un „viitor de aur”.

În după-amiaza zilei de 16 decembrie 1989, în Piața Maria, acțiunea de solidarizare cu pastorul László Tökés, expresie a unui civism recunoscut timișorenilor, s-a transformat într-o revoltă anticeaușistă, expresie a răbufnirii nemulțumirilor față de un regim agresiv și dictatorial. După o duminică sângeroasă, cea mai cumplită zi din istoria modernă a orașului Timișoara³, „ziua celor opt bătălii ale timișorenilor cu dictatura”⁴ și alte două zile de asediu, în 20 decembrie 1989, pe fondul declanșării grevei generale în toate întreprinderile mari din oraș, Lorin Fortuna anunța din balconul Operei constituirea primei formațiuni politice libere, Frontul Democrat Român, ce-și schimba în scurt timp denumirea în Frontul Democratic Român. Astfel, Timișoara devenea primul oraș liber din România, iar liderii F.D.R. vor lansa un apel către toate orașele țării de a urma exemplul Timișoarei, apel căruia orașul Lugoj i-a dat curs în aceeași zi, iar Aradul, Caransebeșul, Reșița, Clujul, Sibiu, Brașovul și Bucureștiul în ziua următoare, obligându-l pe Ceaușescu să fugă de pe clădirea Comitetului Central al P.C.R.

Pentru prima dată varianta complotului extern în declanșarea revoltei timișorenilor a fost susținută de Ceaușescu în ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 17 decembrie 1989:

„Aici este amestecul cercurilor din afară, al cercurilor străine de spionaj, începând cu Budapesta pentru că el [László Tökés-n.n.] a dat un interviu. De fapt, lucrurile sunt cunoscute. De altfel este cunoscut și faptul că atât în răsărit, cât și în apus toți discută că în România ar trebui să se schimbe lucrurile. Și-au propus și cei din răsărit și cei din apus să schimbe și folosesc orice”⁵.

Și mai explicit a fost Ceaușescu în teleconferința din seara zilei de 20 decembrie: „Este necesar să se explice tuturor cetățenilor, încă din această seară, că toate aceste

¹ AMRT, *Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar în perioada 1990 – 1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989*: 2.

² Tănase, 1999: 233.

³ Milin, 1990: 67.

⁴ Medeleț, Ziman, 1990: 12-14.

⁵ Bălan, Rado, II, 1989: 7.

incidente grave de la Timișoara au fost organizate și dirijate de cercurile revanșarde, revizioniste, serviciile de spionaj străin, cu scopul clar de a provoca dezordine, de a destabiliza situația din România, de a acționa în direcția lichidării independenței și suveranității teritoriale ale României”⁶. Pentru Ceaușescu, complotul extern era mai mult decât evident:

„Din datele de care dispunem până în prezent, se poate declara cu deplină certitudine că aceste acțiuni cu caracter terorist au fost organizate și declanșate în strânsă legătură cu cercurile reacționare, imperialiste, iredentiste, șovine și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine. Scopul acestor acțiuni antinaționale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței și suveranității patriei noastre socialiste”⁷.

La fel ca în cazul revoltei de la Brașov din 15 noiembrie 1987, Ceaușescu nu putea accepta ideea că românii nu-l mai vor, „cel mai iubit fiu al poporului” punând revolta timișorenilor pe seama serviciilor secrete străine.

La scurt timp după înlăturarea lui Ceaușescu, ziariști și analiști dornici de senzațional, sau legați prin interese de fostul regim comunist, Securitate sau Armată, au lansat varianta complotului extern pus la cale de serviciile secrete sovietice și americane pentru înlăturarea regimului dictatorial. Prezența agenților străini destabilizatori încă din primele momente ale revoltei va fi îmbrățișată, la început mai timid, dar odată cu trecerea timpului și sporirea nemulțumirilor față de noua putere postdecembristă, tot mai zgomotos, devenind chiar o modă. În acest sens, excelează prin tenacitatea dovedită de-a lungul timpului Alex Mihai Stoenescu⁸, dar și alți exegeți ai evenimentelor din decembrie 1989⁹. În aceeași logică a rolului primordial jucat de agenții străini în declanșarea și organizarea revoltei timișorenilor, sunt prezentate evenimentele din Timișoara și în volumul colectiv intitulat „Armata română în Revoluția din Decembrie 1989”, coordonat de Costache Codrescu și apărut în două ediții. Dacă Stoenescu susținea implicarea Marilor Puteri, – și în special a Uniunii Sovietice –, pentru a reabilita Securitatea¹⁰, volumul colectiv încerca să justifice intervenția Armatei în reprimarea protestatarilor.

Susținătorii teoriei complotului extern orchestrat împotriva lui Ceaușescu de către ruși și americani, vorbesc de selecționarea și instruirea specială a unor transfugi români aflați în lagărele din Ungaria ce urmau să fie trimiși în special în zona Banatului și Transilvaniei pentru a desfășura acțiuni destabilizatoare. Aceștia trebuia ca „în momentul în care se semnala un conflict într-o localitate din zonă... să se deplaseze urgent acolo, să-l amplifice și să-l direcționeze”¹¹.

Un alt grup diversionist ar fi fost trimis de serviciile sovietice sub forma unor turiști aflați în tranzit spre Iugoslavia, cu autoturisme particulare, în medie de 80-100 de mașini pe zi. Tot în această perioadă s-ar fi intensificat și activitatea unor persoane

⁶ Bălan, Rado, II, 1989: 24.

⁷ Oșca, Munteanu, Tomoni, Șimăndan, 2009: 359.

⁸ Revoluția 2007: 205-212.

⁹ Cesereanu, 2009: 99-101; Teodorescu, 1992; Nicolaescu, 1995; Nicolaescu, 2005; De la regimul 2008.

¹⁰ Revoluția 2007: 207.

¹¹ Teodorescu, 1992: 49; Nicolaescu, 2005: 52.

„cunoscute ca agenți sovietici care desfășurau activități de propagandă asupra unor intelectuali filo-sovietici din Timișoara”¹². Cine erau acei intelectuali filo-sovietici cu influență în mediul intelectual timișorean, nu ni se spune și nici noi nu am putut afla până astăzi.

Susținătorii complotului străin i-au atribuit un anumit rol și fostului consul general al Iugoslaviei la Timișoara, Marko Atanaskovici considerat a fi agent al serviciilor speciale ungare, care ar fi întreținut relații strânse cu personalitățile locale și care „circula frecvent între România și Iugoslavia, uneori trecând frontiera de 2-3 ori pe zi”¹³. Or, se știe că atât revoluționarii din Comitetul cetățenesc constituit în sediul Comitetului Județean Timiș al P.C.R., cât și cei din balconul Operei, au făcut eforturi repetate pentru ca lista de revendicări să ajungă la consulul iugoslav și prin intermediul său să fie transmisă la ambasadă și la agenția Taniug¹⁴.

Tot pe seama agenților străini a fost pusă și prima manifestare din decembrie 1989 de ostilitate față de regimul dictatorial. În noaptea de 10/11 decembrie au fost împrăștiate pe străzile Timișoarei manifeste cu un conținut exclusiv anticeaușist: „Jos dictatura!”, „Jos tirania ceaușistă!” și „Moarte dictatorului!”. A doua zi, la primele ore ale dimineții milițienii au fost mobilizați pentru adunarea acestor manifeste. Pentru că nu au fost identificați autorii acestei acțiuni și nimeni nu și-a asumat această formă de protest, atât Alex Mihai Stoenescu¹⁵ cât și Sergiu Nicolaescu¹⁶ au considerat că agenții străini au împrăștiat aceste manifeste pentru a provoca forțele represive și a-i pregăti pe timișoreni.

Aceiași agenți străini ar fi acționat în zilele de 15 și 16 decembrie 1989 în jurul casei pastorului László Tőkés pentru a transforma o acțiune de solidarizare cu pastorul ce urma să fie evacuat în baza unei hotărâri judecătorești, într-o formă de protest față de regim. „Toți aceștia – declara fostul șef al Serviciului Român de Informații, Virgil Măgureanu – împreună cu alte grupări, așa-zisele grupuri de turiști sovietici... în mașini Lada, tineri atletici, persoane care se mișcau întotdeauna grupat” i-ar fi instigat pe timișoreni la revoltă¹⁷. Potrivit lui Sergiu Nicolaescu, printre cei aflați în jurul casei lui Tőkés, organele de filaj au identificat „agenți ai spionajului străin care încercau să își piardă urma în mulțime”¹⁸. Nu numai că niciunul dintre miile de timișoreni ce s-au perindat atunci prin casa pastorului nu a văzut vreun străin, dar nici organele Securității locale nu au confirmat această supoziție așa cum vom vedea în paginile următoare.

Nici condamnarea lui Tőkés nu ar fi fost întâmplătoare, el fiind „cel mai mare dușman al unității naționale”¹⁹ și în același timp „doar un pretext bine urmărit și exploatat de forțele externe”²⁰. Dacă motivele acestei condamnări au fost elucidate de

¹² Nicolaescu, 2005: 52.

¹³ Nicolaescu, 2005: 53.

¹⁴ Suci, 1990: 229-231.

¹⁵ Stoenescu, 2004: 325-326.

¹⁶ Nicolaescu, 2005: 54.

¹⁷ De la regimul 2008: 15.

¹⁸ Nicolaescu, 2005: 55.

¹⁹ De la regimul 2008: 169.

²⁰ Tinu, 2001: 19.

Marius Mioc²¹, în ceea ce privește rolul pastorului Tőkés în revoluția din Timișoara, lucrurile sunt și mai clare. Parafrazându-l pe Nicoale Bălcescu în încercarea de a stabili legătura dintre revoluția pașoptistă europeană și cea din Țările Române, putem spune răspicat că încercarea de evacuare a pastorului reformat a fost doar ocazia și nu cauza revoltei timișorenilor. Că lucrurile stau așa și nu altfel, o dovedesc atât apelurile repetate ale pastorului adresate în 16 decembrie celor adunați în fața casei parohiale de a se împrăști pentru a nu da ocazia unor incidente, cât și faptul că în după-amiaza acelei zile acțiunea timișorenilor de solidarizare cu Tőkés se transformă în revoltă împotriva dictaturii lui Ceaușescu.

Un alt moment controversat legat de începutul revoltei timișorenilor și de posibila prezență a unor grupuri „de șoc” este cel al spargerii vitrinelor în zilele de 16 și 17 decembrie. Dexteritatea cu care unii spărgeau vitrinele, calmul și seninătatea afișată au atras atenția unor martori oculari. Astfel, Vasile Andraș mărturisea că: „Se spărgeau vitrinele la librăria din colț, la tutungerie. Treaba asta o făceau patru tineri tunși zero, îmbrăcați în haine civile, având niște bâte, zic eu speciale, lungi de 1,70-1,80 m prevăzute la capete cu verigi metalice. Ei spărgeau, dar nu luau nimic, aveau ceva parcă doar împotriva vitrinelor, lucru pe care de altfel îl executau într-adevăr cu plăcere”²². „Cele mai multe vitrine – își amintește și Sandu Hanuș – au fost sparte de un grup de șapte-opt persoane având niște bastoane, – de unde?, cum de veniseră astfel pregătiți? – ca și sticle de băutură.”²³ De aceea, unii exegeți ai evenimentelor din Timișoara văd în aceste grupuri „mercenari străini în acțiuni de diversiune” sau pur și simplu acțiuni de diversiune făcute de Securitate și Armată pentru a justifica reprimarea demonstrațiilor²⁴.

În sinteza privind anchetele efectuate de Parchetele Militare se consemnează:

„În timpul și pe fondul acțiunii de protest s-au produs și multe acțiuni violente (spargerea geamurilor, a vitrinelor, incendierea unor spații) și chiar provocări la adresa armatei... Lucru curios, în contra acestor acțiuni nu s-a reacționat de către forțele de ordine, căroră părea că le convine această situație poate pentru a-și legitima intervenția. Este acel moment când își manifestă prezența presupuse elemente diversioniste (neidentificate) cu rol atât de controversat. Cum organele de Miliție stăteau în expectativă, se poate aprecia că aceste elemente, indiferent de apartenența lor, acționau din ordine și din «rațiuni superioare»”²⁵.

În aceeași logică, scriitorul Vasile Popovici crede că diversiunea s-a întors împotriva inițiatorilor: „După părerea mea, această acțiune era menită să-i facă pe oameni să se gândească la bunurile obștești, la prăpădul, la vandalismul care se întâmpla, și cum să se desolidarizeze... Cred că a fost un calcul prost: abia așa lumea a înțeles că ceva foarte grav, ceva îngrozitor, ceva ce-i în stare să stupefieze toată lumea, ceva se întâmpla, se întâmplă, și abia acest lucru era în stare să zguduie conștiința”²⁶.

²¹ Mioc, 2002.

²² Suciu, 1990: 118.

²³ Suciu, 1990: 71.

²⁴ Nicolaescu, 2005: 58.

²⁵ AMRT, *Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar în perioada 1990-1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989*: 40-41.

²⁶ Milin, 1997: 15.

Marea majoritate a protestatarilor prezenți în acele zile pe străzile orașului nu împărtășesc astfel de supoziții considerând că spargerea vitrinelor era o formă de protest față de regim și față de intervenția dură a forțelor de represiune. Nu este exclusă nici prezența în aceste grupuri a unor indivizi certați cu legea sau pur și simplu mânați de dorința de a fura și nici a unor oameni ai Miliției și Securității din dorința de a-i compromite pe demonstranți și a justifica represiunea. Poetul Nicolae Bădilescu consideră că spargerea vitrinelor în seara de 16 decembrie lăsa urme materiale ale protestului și menținea o stare de spirit favorabilă revoltei:

„Grupul nostru a fost cel mai activ, pe Bulevardul Tinereții am spart toate vitrinele...manevrele acelea au favorizat evenimentele din zilele următoare și cine le condamnă e un tâmpit ori un nenorocit de comunist, pentru că ele au avut un rol important! Foarte important! A doua zi, duminică, timișorenii care noaptea dormiseră liniștiți, datorită acelor vitrine sparte și-au spus cuvinte pe care nu le mai rostiseră niciodată: ... înseamnă că se poate ... se pare c-a sosit momentul ... așa că ...”²⁷

Convingerea poetului este împărtășită și de către inginerul Dan Fleșeriu:

„La un moment dat însă, s-a conturat o inițiativă. Personal am apreciat că n-ar fi trebuit să i se dea curs, dar sunt convins că, deși manifestarea s-a soldat cu reale pierderi materiale, nu s-a greșit deloc. «Trebuie să spargem vitrinele!», susținea unul dintre manifestanți, «ca să rămână urme. Acum suntem puțini, peste câteva ore vom merge pe la casele noastre, așa că mâine, cum în ziare, la radio ori la televiziune nu se va spune nimic, nu va ști nimeni de manifestarea noastră. Însă dacă mâine se vor vedea aceste urme, s-ar putea ca în seara ce vine să fim mai mulți. Mai mulți și mai puternici»”²⁸.

La fel gândea și regizorul Ștefan Iordănescu:

„Mergând în coloană, tot înaintând, s-a creat între noi, între manifestanți, o relație aparte, de atașament, de prietenie, și mai ales de dorință de a face ceva deosebit. Ideea care s-a conturat cel mai exact a fost că trebuia să lăsăm urme, dovezi că trecuserăm pe acolo și... Chestia cu urmele avea de fapt bătaie dublă. Pe de-o parte devenea un avertisment pentru nenorociții de comuniști de la putere, pe de altă parte un imbold pentru ceilalți timișoreni... și-așa, luat de entuziasmul general, le zic feciorilor ăloră «Băieți, hai să facem ceva să se știe că am fost pe străzi, că am strigat lozinci...» Și m-am apropiat de vitrină, m-am întors și am dat cu cotul în ea cât am putut de tare! Atât le-a trebuit flăcăilor, că au sărit și dă-i cu ce aveau la îndemână, în cel mai rău caz cu cotul, ca mine”²⁹.

Și inginerul Mircea Gașpar credea că spargerea vitrinelor avea un efect mobilizator:

„Vitrinele sparte ne-au mobilizat, ne-au dat curaj, fiecare ne-am zis, acum e momentul și am ieșit în oraș...”³⁰

Nici maiorul Nicolae Mavru, Șeful Serviciului de Filaj nu a identificat „mercenari străini” în rândul celor care spărgeau vitrine: „Menționez că spargerea

²⁷ Suci, 2008: 97.

²⁸ Suci, 1990: 35.

²⁹ Suci, Bogdan, 2011: 183-184.

³⁰ Suci, Bogdan, 2011: 187.

geamurilor și alte acte huliganice au fost începute de trei copii de 10-12 ani țigani, fiind urmași la început de 3-4 tineri prost îmbrăcați apoi de circa 40-60 alți tineri”³¹.

În unele situații, argumentele folosite pentru a justifica o intervenție străină la Timișoara sunt de-a dreptul hazlii. Astfel, comandantul U.M. 01185 relatează că în dimineața zilei de 17 decembrie coloana de militari prezenți la defilare în Piața Operei „a devenit un adevărat magnet, fiind înconjurată de persoane cu înfățișare și îmbrăcăminte ce nu arătau a fi din Timișoara (subl. n.)”³². Dacă ar fi fost vorba de un sat din zona Munților Apuseni s-ar fi putut vedea o diferență între portul localnicilor și cel al străinilor, dar într-un oraș studențesc și multietnic cum este Timișoara greu se pot face astfel de diferențieri. La fel de exagerată ni se pare și afirmația că în aceeași zi „au început să apară câteva drapele cu însemnele de stat ale Ungariei”³³. Niciunul dintre miile de demonstranți nu confirmă existența unor drapele maghiare, mai mult în acea stare de spirit era greu de presupus că cineva ar fi comis o asemenea imprudență.

Indiscutabil că în acele zile au fost în Timișoara turiști străini, în special din Republica Moldova. Problema nu este legată de prezența lor ci de numărul și implicarea efectivă în declanșarea și catalizarea revoltei timișorenilor. De aceea, în timpul procesului de la Timișoara, în perioada în care acesta a fost strămutat la București, generalul Cornel Bădoiu, președintele completului de judecată, a solicitat informații de la Direcția Generală a Pașapoartelor și Controlul Trecerii Frontierelor care țineau o evidență pe zile și pe ore cu privire la toți străinii care intrau și ieșeau din țară. „Ce am constatat?, declara Bădoiu într-un interviu realizat în anul 1992. Că fenomenul nu era în creștere, ci în descreștere, adică numărul străinilor care au intrat în țară a scăzut pe măsură ce ne-am apropiat de luna decembrie”³⁴.

Potrivit cercetărilor făcute de Asociația „17 decembrie” Timișoara, în hotelurile din oraș au fost cazați în luna decembrie 1989 un număr de 1638 de turiști străini, mai puțin decât în luna noiembrie când numărul acestora era de 2190³⁵. Posibilitatea cazării unor turiști străini în campingul din oraș era exclusă, deoarece pe timpul iernii acesta era închis. Dacă ar fi stat pe străzi în mijlocul demonstranților sau în mașini parcate în diferite locuri, cu siguranță că ar fi fost identificați atât de către locuitorii orașului care, în acele zile fierbinți, pentru a evita eventuale arestări, au fost într-o continuă mișcare, și, evident, de către forțele represive care erau în stare de alertă. Că nu au fost văzuți străini în rândul demonstranților o spun sute de participanți la acele evenimente. Consemnăm în acest sens mărturisirea fostului deținut politic și senator, Tănase Tăvală: „Părerea mea personală, ca un om care am parcurs în timpul revoluției Timișoara și ziua și noaptea, foarte multe puncte, este că nu au existat teroriști... Nu am constatat existența străinilor sau a cetățenilor români înarmați care să circule printre manifestanți”³⁶. Același lucru îl va spune și Dan Voinea, după o cercetare de mai bine de un deceniu a Revoluției din 1989: „în rândul victimelor din toată România,

³¹ AMRT, Nota nr. 2016534/19.12.1989: 4.

³² AMRT, Nota nr. 2016534/19.12.1989: 62.

³³ AMRT, Nota nr. 2016534/19.12.1989: 62.

³⁴ *Caietele Revoluției* 6/2008: 96.

³⁵ Mioc, 2005: 13.

³⁶ Întrebări 2001: 154.

nu avem cetățeni străini, decât câțiva jurnaliști... Declanșarea revoluției în România aparține timișorenilor și ei ar fi văzut în rândul lor un cetățean străin, că era ungur, că era neamț, că era american, că era rus, care instiga. Ei nu au fost conduși de nimeni, au fost conduși de propria lor nemulțumire față de regim”³⁷. „Noi nu am identificat până în prezent cetățeni străini în rândul victimelor sau în rândul trăgătorilor” declara fostul șef al Parchetelor Militare la Timișoara. În perioada 16-19 decembrie au fost arestate peste 978 de persoane, participante sau nu la demonstrații, luate de-a valma de pe stradă, din gară, din parcări sau alte locuri, dar între ele nu era nici un cetățean străin. La fel stăteau lucrurile și în privința celor 73 de morți înregistrați până în 22 decembrie 1989 și a celor 296 de răniți. Or, în acele zile vigilența autorităților era maximă, așa cum declară și Anastasiu Gabriel, locțiitorul șefului Direcției I Informații Interne, în 14 ianuarie 1990:

„În aceeași zi de 18 decembrie 1989, în urma (probabil) a ordinului primit de la București, ni s-a cerut să verificăm dacă în rândul persoanelor care au fost reținute de organele de Miliție pentru distrugerile produse în oraș, precum și a celor care erau rănite și duse la spital, sunt cetățeni străini sau cetățeni români care anterior trecuseră ilegal frontiera și fuseseră predați de autoritățile statelor vecine ori reveniseră fraudulos în România. Ni s-a explicat că ceea ce se petrecea la Timișoara a fost inițiat și organizat din exterior și că ar fi fost realizat de cetățeni din categoriile enumerate mai sus, care ar fi desfășurat și acțiuni de instigare”³⁸.

Argumentele cele mai puternice ce infirmă rolul agenților străini în declanșarea revoltei timișorenilor vin din partea rapoartelor oficiale ale Securității și a declarațiilor făcute de lucrătorii acestei instituții sau cei ai Ministerului de Interne. Astfel, Radu Tinu, adjunctul șefului Securității județene, prezent pe străzile orașului împreună cu subalternii săi încă din primele momente ale revoltei, declară la Procesul de la Timișoara că, în urma datelor culese în acele zile „nu a fost nici un element din afară, care să provoace aceste tulburări”³⁹. Întrebat fiind de procuror dacă în urma muncii informative pe care a desfășurat-o a depistat vreun instigator, răspunsul lui Tinu a fost atunci, fără echivoc: „Nu”⁴⁰.

Pe o poziție similară s-a situat la Procesul de la Timișoara și col. Filip Teodorescu, adjunct al șefului Contraspionajului Român, trimis în noaptea de 16 decembrie la Timișoara împreună cu un grup format din 14 ofițeri din diferite direcții ale Departamentului Securității Statului, pentru a identifica agenții străini veniți cu sarcina de a destabiliza situația din România, „dotati cu armament și materiale de propagandă anticomunistă și antiromânească”⁴¹. Ajuns la Timișoara în dimineața zilei de 17 decembrie, Teodorescu este însărcinat de generalul-maior Macri Emil să obțină informații „cu privire la cauzele reale care au generat evenimentul, implicarea unor organizații interesate din Ungaria, inclusiv cu privire la infiltrarea clandestină din rândul cetățenilor români aflați în lagărele din Ungaria, starea de spirit în principalele obiective economice”⁴². „Pe linie de contraspionaj, mi s-a ordonat să stabilesc urgent

³⁷ Întrebări 2001: 139.

³⁸ AMRT, Declarația lui Anastasiu Gabriel din 14.01.1990: 9.

³⁹ Procesul I 2004: 444.

⁴⁰ Procesul I 2004: 459.

⁴¹ Procesul I 2004: 280.

⁴² Procesul 2013: 101.

numărul străinilor din țări occidentale prezenți pe raza județului, împrăștierea și preocupările acestora, iar dacă apar diplomați din București să luăm măsuri de cunoaștere a activităților... Întrucât numărul străinilor prezenți în județ era nesemnificativ, cei mai mulți fiind în vizită la rude în mediul rural, mi s-a ordonat să preiau informațiile de pe toate liniile de muncă, să le triez și să le sintetizez în rapoartele ce urmau a fi transmise prin telex personal generalului – colonel Iulian Vlad”, declara Filip Teodorescu în 12 ianuarie 1990⁴³. În prima informare – în acele zile a trimis trei informări la București – trimisă în 19 decembrie generalului Iulian Vlad, șeful Departamentului Securității Statului, Filip Teodorescu spunea că nu au fost identificați conducători și că „acțiunea este absolut spontană, generată de nemulțumirea generală specifică (sic!) nu numai Timișoarei, ci poate altor județe din țară”⁴⁴. La proces revine asupra caracterului spontan al evenimentelor începute în 16 decembrie precizând că „datele comunicate de noi la București menționau că manifestațiile au fost și sunt spontane și nu se datoresc unei organizări prealabile sau vreunor agenți străini”⁴⁵. Tot la proces, Filip Teodorescu declara fără nici o rezervă că, „pe întreaga perioadă a evenimentelor de la Timișoara, cu toate eforturile depuse, nu am reușit să obținem informații din care să rezulte că agenți ai spionajului străin s-ar fi infiltrat în județul Timiș, în scop de a destabiliza situația”⁴⁶. Din păcate pentru probitatea morală a celor doi reprezentanți ai Securității, peste ani, ei și-au schimbat punctul de vedere asupra evenimentelor de la Timișoara, astăzi fiind, și cu complicitatea mass-media dornice de senzational, unii dintre cei mai vocali susținători ai complotului organizat la Timișoara în decembrie 1989 de serviciile străine împotriva lui Ceaușescu.

Nici generalul maior Emil Macri, șeful Direcției de Contraintformații Economice din Departamentul Securității Statului și nici lt. col. Gabriel Anastasiu, trimiși la Timișoara în același grup de ofițeri, pentru a identifica „instigatori și, mai ales, persoane străine strecurate”, nu vor confirma existența agenților străini. Astfel, Emil Macri îl informa pe Ion Coman în 18 decembrie că nu „a identificat nici un agent străin”, iar pe Iulian Vlad că nu deține „informații din care să rezulte instigatori și persoane care au venit cu scop de destabilizare”⁴⁷.

Același lucru îl susține Macri și în declarația dată în 2 ianuarie 1990: „Rezumând sintetic informațiile obținute ele nu au pus în evidență nici lideri și nici amestecul vreunei puteri străine în producerea evenimentelor de la Timișoara. Raportarea acestor date la eșalonul superior, respectiv generalul I. Vlad, a produs iritare și chiar supărare, dar personal am afirmat că eu nu pot inventa altceva”⁴⁸. Referindu-se la cele petrecute în Timișoara în săptămâna 16-22 decembrie, Gabriel Anastasiu declara în 14 ianuarie 1990 „că acțiunea nu rezultă că a fost organizată din timp de anumite persoane, ci are caracter spontan; că nu au fost stabilite ca participante persoane din atenția serviciilor de informații interne; că cetățenii străini aflați la studii în centrul universitar Timișoara nu au participat și nici nu au manifestat interes

⁴³ Procesul 2013: 102.

⁴⁴ Procesul I 2004: 301.

⁴⁵ Procesul I 2004: 315.

⁴⁶ Procesul I 2004: 292.

⁴⁷ Procesul I 2004: 37.

⁴⁸ Procesul 2013: 70-71.

pentru acțiunile de stradă ce se desfășuraseră”⁴⁹. Gabriel Anastasiu declara și la proces că „s-a văzut clar că nu era vorba de instigare, de elemente din acestea transfuge, fugare, ci că era vorba de niște activități la care participau oamenii muncii...” Un alt ofițer de securitate, lt. Col. Gheorghe Carașcă va ajunge la aceleași concluzii:

„Misiunea pe care am primit-o de la generalul Emil Macri a fost aceea de a stabili prin cercetări cine sunt capii evenimentelor din Timișoara și dacă sunt legături cu elementele ostile din afară. Ofițerii de securitate au efectuat cercetări pe linia problemelor menționate mai sus... Menționez că din cercetările efectuate, care au avut loc în Penitenciarul Timișoara, nu au rezultat aspecte care să intereseze organul de securitate”⁵⁰.

Rapoartele și declarațiile de mai sus merită o atenție specială. Toți acești ofițeri superiori, cu funcții de răspundere în Securitate, au fost trimiși la Timișoara cu o misiune specială: de a identifica atât pe conducătorii revoltei cât și pe agenții străini care i-au instigat pe timișoreni. Aceștia, împreună cu organele județene ale Securității, beneficiau de întreaga logistică, aveau oameni în toate zonele fierbinți ale orașului și, mai ales, erau mai mult decât motivați pentru a satisface dorința superiorilor de a eluda cauzele reale ale revoltei și a pune totul în seama agenților străini destabilizanți și instigatori. Nici cei 40 de militari ai Batalionului 404 Cercetare, din Buzau, dislocați în orașul de pe Bega, în perioada 18-22 decembrie 1989, conduși de maiorul Remus Ghergulescu, comandantul batalionului, și coordonați de către colonelul Vasile Ioniță, șeful secției cercetare din Direcția de Informații a Armatei nu au putut identifica agenți străini sau conducători ai protestatarilor⁵¹.

Demnă de consemnat este și declarația dată de Iulian Vlad la Curtea Supremă de Justiție, Secția Militară în 11 iulie 1991, în calitate de martor în procesul revoluției din Timișoara:

„Menționez că misiunea gl. Macri și a celorlalți pe care i-am trimis la Timișoara a fost aceea de a se stabili în primul rînd ce amestec au străinii și străinătatea în declanșarea evenimentelor, întrucît pe baza datelor pe care le dețineam din surse externe, rezulta acest lucru...Evident, cauza de fond însă ce a condus la declanșarea evenimentelor din dec. 1989 la Timișoara – așa cum mi s-a raportat de organul de securitate local și după cum și știam din celelalte date că fenomenul era caracteristic întregii populații din România, a fost nemulțumirea justificată a oamenilor față de condițiile materiale și spirituale în care oamenii erau siliți să trăiască. Dacă nu ar fi existat aceste nemulțumiri, oricîte încercări ar fi făcut străinătatea pentru a-l răsturna pe Ceaușescu și regimul politic impus de el, nu ar fi reușit. Începînd cu noaptea de 16/17 dec. și în continuare pînă în data de 20 dec. 1989 organul de securitate local – col. Sima, cît și gl. Macri și în lipsa lui col. Teodorescu îmi comunicau date din care rezultau că sute de elemente turbulente au devastat orașul și că elementul străin nu rezultă a se fi implicat în continuarea fenomenului”⁵².

Prezența agenților străini era o mai veche obsesie a lui Ceaușescu, – exprimată și cu ocazia revoltei muncitorilor din Brașov în 1987 – care orbit de paranoia puterii

⁴⁹ Procesul 2013: 116.

⁵⁰ Apud Stoenescu, 2004: 485.

⁵¹ Procesul VII 2009: 4330-4331.

⁵² <https://mariusmioc.wordpress.com/2014/05/21/minciunile-istoricului-cristian-troncota-declaratia-lui-iulian-vlad-in-procesul-revolutiei-de-la-timisoara/>

și a cultului personalității nu putea accepta că românii se revoltă împotriva regimului său. Dacă nu au putut fi identificați agenți străini instigatori înseamnă, mai mult ca sigur, că nu au fost, sau nu au avut nici un rol în declanșarea evenimentelor de la Timișoara. Că, între timp, cei care atunci căutau cu disperare agenți străini, dar fără nici un rezultat, sunt astăzi cei mai aprigi susținători ai complotului extern pus la cale la Timișoara, este doar o problemă ce ține de nostalgia vremilor apuse și de o explicabilă dorință de mediatizare. Atitudinea lor s-a modificat pentru prima dată în etapa a doua a procesului de la Timișoara, așa cum mărturisește și Cornel Bădoiu:

„Se vehicula tot mai des ideea că ceea ce s-a întâmplat la Timișoara a fost o diversiune a Ungariei și că cei ce au ieșit în stradă nu erau cetățenii României, ci oamenii «aruncați» de peste graniță, că de fapt «de peste graniță» s-a dorit dezmembrarea României. Această variantă a început să fie susținută în proces și de inculpați, în special de cei de la fostul Departament al Securității Statului. Ulterior a fost îmbrățișată și de inculpații «politici» ca să zic așa”⁵³. „Ea a fost preluată – continuă Cornel Bădoiu – de aproape toți inculpații în procesul CPEx. Merită subliniat faptul că, inițial, cei de la securitate – când i-am interogat prima oară – n-au amintit nimic despre așa ceva, ba, dimpotrivă, au precizat – toți la unison – că nu au avut date din care să rezulte vreun amestec din afară în declanșarea, cel puțin la început, a evenimentelor. Și am în vedere în primul rând pe Macri, Teodorescu Filip, Anastasiu Gabriel etc. Ei însă și-au schimbat poziția pe măsură ce a trecut timpul și atmosfera s-a destins, iar ei nu mai trăiau sentimentul de culpabilitate”⁵⁴.

Cercetarea istorică nu poate fi făcută pe impresii, ci pe documente, iar cele cunoscute până acum converg spre ideea că pe un fond extern favorabil și chiar încurajator revolta timișorenilor a fost declanșată de criza fără precedent a unui regim anacronic și detestat de marea majoritate a românilor.

Cu sau fără prezența agenților străini, protestul timișorenilor a fost hotărât, dramatic și chiar eroic, lucru recunoscut chiar și de către susținătorii complotului extern împotriva lui Ceaușescu. Astfel, într-un interviu acordat lui John Simpson, redactorul-șef pentru știri externe ale BBC, Virgil Măgureanu declara despre rolul agenților străini că „această influență din afară a existat la Timișoara, inclusiv amestecul unor grupuri care au fost anterior pregătite în afară pentru a interveni într-o eventuală revoltă”, dar „nu datorită lor s-a produs revolta populației din Timișoara, ei au facilitat numai o anumită organizare, eventual au dirijat-o... dar în nici un caz nu aceștia au fost oamenii care au determinat cursul evenimentelor din Timișoara și amploarea lor”⁵⁵. În aceiași termeni se exprimă și Sergiu Nicolaescu, afirmând că „atât cursul evenimentelor de la Timișoara, clar anticomuniste, cât și deznodământul lor, au fost determinate în mod fundamental de populația Timișoarei”⁵⁶.

După ce face o prezentare documentată a evenimentelor desfășurate la Timișoara, Peter Siani-Davies ajunge la concluzia că „nici URSS nu a jucat vreun rol important în zilele anterioare fugii lui Ceaușescu”⁵⁷, chiar dacă dorea înlăturarea lui

⁵³ *Caietele Revoluției* 6//2008: 95.

⁵⁴ *Caietele Revoluției* 6//2008: 95.

⁵⁵ *Întrebări* 2001: 45-46.

⁵⁶ Nicolaescu, 2005: 51.

⁵⁷ Siani-Davies, 2006: 263.

și nici iredentiștii maghiari⁵⁸. Susținând autenticitatea Revoluției Române, autorul exclude posibilitatea unei conspirații interne, chiar dacă „exista o profundă nemulțumire în armată, în Ministerul de Interne și în cadrul Partidului”⁵⁹. În același timp, el consideră cu deplin temei că teoria conspirațiilor „a apărut în mod constant de la revoluție încoace, mai ales în scrierile celor care încearcă o reabilitare parțială sau totală a fostului regim, pe care-l consideră defectuos, dar cu adevărat românesc”⁶⁰.

Nici istoricul Dennis Deletant, un bun cunoscător al istoriei românilor, nu creditează ideea conspirației externe sau interne decât ca posibile scenarii de înlăturare al lui Ceaușescu: „Importanța comploturilor și a complotiștilor de după revoluție a întrecut cu mult semnificația avută înainte”⁶¹. El consideră că aceste conspirații nu se susțin fiind doar diversiuni:

„O radiografie clară a evenimentelor din timpul revoluției a fost greu de obținut, acestea fiind întunecate de fabricile de zvonuri care, pe lângă Securitate, au fost singurele instituții care au lucrat ore suplimentare în timpul lui Ceaușescu, ca și de diversiunile săvârșite de un șirag întreg de autori care, în confuzia referitoare la unele evenimente ale revoluției, au inventat teorii de conspirații, fără ca acestea să poată fi susținute de dovezile necesare”⁶².

Într-o substanțială și documentată lucrare dedicată revoluției române, Constantin Corneanu prezintă pe larg evenimentele de la Timișoara consemnând că: „Revolta populară a timișorenilor a fost o realitate a Revoluției Române din Decembrie 1989, în timp ce agenții KGB & GRU, și nu numai, rămân doar o ipoteză de lucru neconfirmată, deocamdată, în profida faptului că au fost înregistrați numeroși turiști din fosta URSS pe teritoriul României”⁶³. Cum era de așteptat de la un istoric consacrat, autorul surprinde motivația reală a revoluției timișorenilor: „Nu context existența acestor agenți străini în România, precum și faptul că aveau anumite planuri de acțiune, însă a pune în seama lor izbucnirea revoltei populare de la Timișoara reprezintă o negare a unui adevăr istoric: oamenii s-au revoltat la gândul că regimul Ceaușescu refuză să se predea în fața ISTORIEI și a adevărilor sale”⁶⁴.

Susținând revolta spontană a timișorenilor, publicistul Radu Ciobotea consideră cu deplin temei că:

„nimeni n-a avut controlul total asupra evenimentelor de la Timișoara. Nici o agentură nu și-a executat scenariul sofisticat, nici o personalitate n-a tras hățurile politice, nici o organizație polițienească sau militară n-a stabilit că așa – și nu altfel – trebuiau să procedeze liderii acelor zile... Realitatea măreață și haotică a acelor zile infirmă zdrobitor miile de comentarii savante care transformau Revoluția timișoreană într-o partitură compusă de unguri și cântată la patru mâini de CIA și KGB”⁶⁵.

Majoritatea zdrobitoare a celor care s-au aplecat cu onestitate asupra evenimentelor de la Timișoara din decembrie 1989, au subliniat determinarea și spiritul de

⁵⁸ Siani-Davies, 2006: 271.

⁵⁹ Siani-Davies, 2006: 272.

⁶⁰ Siani-Davies, 2006: 258.

⁶¹ Deletant, 1995: 320.

⁶² Deletant, 2006: 260.

⁶³ Corneanu, 2014: 475.

⁶⁴ Corneanu, 2014: 485.

⁶⁵ Suci, 2008: IV-V.

sacrificiu al timișorenilor. Aceeași stare de spirit rezultă și din sutele de declarații ale participanților la evenimente, așa cum o spune și Ștefan Iordănescu, regizor la Teatrul Național Timișoara: „Revoluția e a noastră, a celor mulți, noi am ieșit în stradă, noi am fost arestați, împușcați, uciși, noi i-am răsturnat pe comuniști, nu *agenturili străine*, despre zilele acelea trebuie să se vorbească cu respect. Cu respect, considerație. Cu venerație împărtășită cu voce tremurândă!”⁶⁶

Cu siguranță serviciile secrete au dorit înlăturarea lui Ceaușescu, devenit un personaj politic anacronic, dar nu s-a dovedit rolul lor în declanșarea și susținerea revoltei de la Timișoara. Dimpotrivă, cei trimiși de Ceaușescu pentru a identifica agenții străini implicați în acele evenimente, profesioniști de necontestat, au negat atunci și în lunile următoare orice implicare externă. Timișorenii au ieșit în stradă și au rezistat singuri o săptămână pentru că nu mai voiau să îndure foamea, frigul și frica, provocate de un regim dictatorial. Serviciile secrete ar fi putut folosi revolta timișorenilor, susținută în zilele de 20 și 21 decembrie și de locuitorii altor orașe din Banat și Ardeal, inclusiv de o parte a bucureștenilor, și pe fondul greșelilor făcute de Ceaușescu, să se implice pentru a pregăti înlăturarea lui și a aduce la conducerea României o echipă dezirabilă. Membrii acestei echipe „au preluat revoluția și i-au modelat finalul în stilul lor, cu riscurile inerente ale unor victime în plus”, susține Ruxandra Cesereanu într-o amplă analiză consacrată evenimentelor din decembrie 1989⁶⁷.

Referințe

AMRT = Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara.

Bălan, Romeo; Rado, Gino (2014) *Enciclopedia Revoluției din Timișoara 1989. Vol. II. Documente ale revoluției*, Timișoara: Edit. Memorialul Revoluției 1989.

Caietele Revoluției, nr. 6 (19)/2008.

Cesereanu, Ruxandra (2009) *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Editia a II-a, Iași: Edit. Polirom.

Corneanu, Constantin (2014) *Victorie însângărată. Decembrie 1989*, Târgoviște: Edit. Cetatea de Scaun.

De la regimul (2008)=*De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, București: Edit. RAO.

Deletant, Dennis (1995) *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București: Edit. Humanitas.

Deletant, Dennis (2006) *România sub regimul comunist*, ediția a-II-a, București: Edit. Fundația Academică Civică.

Întrebări (2001)=*Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*, Timișoara: Edit. Mirton.

Medeleț, Florin; Ziman, Mihai (1990) *O cronică a Revoluției din Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara.

Milin, Miodrag (1997) *Timișoara în revoluție și după*, Timișoara: Edit. Marineasa.

Milin, Miodrag (1990) *Timișoara 15-21 decembrie 89*, Timișoara.

Mioc, Marius (2005) *Revoluția din 1989 și minciunile din Jurnalul Național*, Timișoara: Edit. Marineasa.

⁶⁶ Suci, Bogdan, 2011: 186.

⁶⁷ Cesereanu, 2009: 227.

- Mioc, Marius (2002) *Revoluția, fără mistere. Începutul revoluției române: cazul László Tőkés*, Timișoara: Edit. „Almanahul Banatului”.
- Nicolaescu, Sergiu (2005) *Lupta pentru putere. Decembrie 89*, București: Edit. Bic All.
- Nicolaescu, Sergiu (1995) *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, București: Edit. Topaz Grup.
- Oșca, Alexandru; Munteanu, Ioan; Tomoni, Dumitru; Șimăndan, Emil (2009) *Revoluția română în Banat*, Craiova: Edit. Sitech.
- Procesul (2013)=*Procesul de la Timișoara*, coordonator Gino Rado, Timișoara: Edit. Memorialul Revoluției 1989.
- Procesul I (2004)=*Procesul de la Timișoara*, vol. I, ediție îngrijită de Miodrag Milin, Timișoara: Fundația Academia Civică.
- Procesul VII (2009)=*Procesul de la Timișoara*, vol. VII, ediție îngrijită de Miodrag Milin, Timișoara: Fundația Academia Civică.
- Revoluția (2007)=*Revoluția română din decembrie 1989. Istorie și memorie*, coordonator Bogdan Murgescu, Iași.
- Siani-Davies, Peter (2006) *Revoluția română din decembrie 1989*, București: Edit. Humanitas.
- Stoenescu, Alex Mihai (2004) *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4 (I), București : Edit. RAO.
- Suciu, Titus (2008) *Lumea bună a balconului*, București: Edit. Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.
- Suciu, Titus (1990) *Reportaj cu sufletul la gură*, Timișoara: Edit. Seicon.
- Suciu, Titus; Bogdan, Vasile (2011) *Candelă împotriva timpului*, Timișoara : Edit. Memorialul Revoluției 1989.
- Tănase, Stelian (1999) *Miracolul revoluției*, București: Edit. Humanitas.
- Teodorescu, Filip (1992) *Un risc asumat*, București: Edit. Viitorul Românesc.
- Tinu, Radu (2001) *Timișoara... no comment*, București: Edit. Paco.